

KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM DİZGESİNE YANSIMALARI

Dr. İsmail GÜVEN*

Abstract

The relationships and effects of globalization within education were examined in that study. The process and organization of educational patterns were analyzed through very different dimensions of globalization. The changes, mobility and conformity brought into our society by globalization were questioned. Globalization very deeply certified itself in education. Children learn many things out of classroom in that global order. Therefore educators have to change children's outcomes into positive and make them gain good habits and help them to adopt into the system well. It should not be forgotten that globalization is multidimensional process. Everyone in the society has to contribute to solve problems by globalization.

Özet

Küreselleşme kendini en fazla eğitimde belli etmiştir. Çocuklar her gün yeni şeyler öğrenerek sınıflara girmektedirler. Bu noktada eğitimcilerin çocukları iyi alışkanlıklarla topluma kazandırma gibi sorumlulukları kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada küreselleşmenin eğitim ile olan ilişkileri ve eğitim üzerine olan etkileri incelenmiş, küreselleşmenin çeşitli boyutları ele alınarak, eğitim sürecinin düzenlenmesi konusunda analizlere gidilmiş, küreselleşmenin çağımıza getirdiği değişiklikler, sürekli hareketlilik, karmaşa, uyuculuğun ortadan kalkması gibi olgular ile yerel kimlik ve yaşayış biçimlerinin kaybedilmesine karşı eğitimin görev ve sorumlulukları tartışılmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada küreselleşmenin tek boyutlu değil çok boyutlu bir süreç olarak, toplumun her kesiminin eğitim sistemine katkıda bulunarak sorunları çözmesini gerektiren olgu olduğu ortaya çıkmıştır.

A. Giriş

Dünya hızla değişiyor. Yetişkinler, gençler ve çocuklar da yaşamın bütün alanlarında artan tercihler, sosyal kimlik sorunu, hızla değişen ve küreselleşen

* Ankara Üniversitesi E.B.F. İlköğretim Bölümü, SBÖ Programı.

bilgi ve öğretim dünyasına uyum sorunlarıyla yüz yüze kalmışlardır. Küreselleşme kavramı ilk olarak küresel ısınma, kirlenme gibi çevresel konularda tartışmaya konu olurken, bireyler ve toplumlar küreselleşme konusunda bilgilerinin artırmaya çalışmışlardır (Trisler, 1993:1).

Sosyal etkileşim bağlamında küreselleşmenin çağımıza getirdiği değişiklikler, sürekli hareketlilik, karmaşa, değişim, uyguculuğun ortadan kalkması; yerel kimlik ve alışkanlıkların kaybedilmesi yönlerinde olmuştur. Bu durum özellikle eğitim alanında kendini çok daha fazla hissettirmiştir. Küreselleşmenin getirilerinin olumluya çevrilmesi ve olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi, okula ve öğretmene daha fazla sorumluluk binmesi gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu durum varolan insan yetiştirme anlayışına yeni bir bakış açısı ile bakılmasını zorunlu kılmış, insan yetiştiren kurumların rollerini eskisine oranla daha da fazla değiştirme gereksinimi duymalarına yol açmıştır.

Politika, ticaret, eğitim, bilim, tıp, eğlence, spor ve diğer alanlarda son yıllardaki gelişmeler, toplumların ilişkilerini ve etkileşimlerini oldukça artırmıştır. Uluslararası işbirliği çalışmaları bazen kültürel emperyalizm olarak algılanmış, küreselleşme de bu boyuta getirilmiştir. Bu nedenle uluslararası düzeyde toplumların, diğer toplumların kültürleriyle iletişime geçebildikleri durumda, toplumlar arasında dengeli etkileşimler ortaya çıkabileceği varsayılmıştır. Günümüz küresel çağında öğrencileri yaşamın değişen ülke gerçeklerine hazırlamak, küresel eğitim anlayışının programlara girmesini önemli hale getirmiştir. Öyle ki, batılı ülkelerde yaklaşık 30 yıldır, çeşitli kurumlar küresel eğitimin etkilerini ve olumlu yönlerini yerleştirmek için çalışmaktadırlar (Pinhey, 1998:1). Doğal olarak küreselleşme yalnız tek alanı yani ekonomik alanı değil toplumsal yaşamın birçok alt ögesini (kültür, eğitim, politika, hukuk vb.) etkisi altına almıştır.

Örneğin; 1980'lerden itibaren dünyanın birçok bölgesinde küresel bir demokrasi anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde ve kültürlerinde, demokratik ilke ve uygulamaların uluslararası düzeye yeni küresel değerlere uydurulması hedeflenmiş, etkili bir vatandaşlık eğitimi anlayışı geliştirilerek demokratik, ideal ve kurumların yerleşmesi vurgulanmıştır. Dünyadaki bu farklı bölgelerde 1990'lardan itibaren demokrasi kuramı ve uygulaması demokrasi için vatandaşlık eğitimi verilmesi önerilmiştir (Patrick, 1997:1)

Özellikle son yıllarda hızla ortaya çıkan ve değişen dünyadaki ticari ve politik gelişmeler eğitimcilerin yükünü daha da artırmıştır. Bu yük, sınırların yavaş yavaş ortadan kalkması, kitle iletişim araçları ve yeni teknolojik araçların eğitim kurumlarından önce bireylerin yaşantılarına girmesiyle daha da artmıştır.

Ekonomik ve politik alandaki küreselleşme, eğitim kurumları ve öğretmenleri de etkilemiştir. Bu durum öğretmen yetiştirme anlayışlarında da değişikliği zorunlu kılmıştır.

Küreselleşme ile dünya günümüzde artık evimizin içine girmiş gibidir. Bireyler sanki büyük bir köyde yaşamaktadırlar. Küreselleşme ile birlikte, bireyler ve toplumlar kendi kimlik ve özelliklerini kaybetme tehlikesiyle başbaşa kalmışlardır. Bu nedenle kimliğin korunması ve toplumsal devamlılığın sürdürülmesi, eğitim kurumları ve öğretmenlere yeni yükler getirmiştir.

B. Küreselleşmeden Ne Anlıyoruz?

Küreselleşme kavramı ilk olarak ekonomik alanda kullanıldı. Ekonomik anlamda küreselleşme, teknolojik yenilikler ve üretim tekniklerindeki yeniliklerle nitelenmekteydi. Küreselleşme kavramı 1980'lere doğru prestijli ABD işletme okullarındaki akademisyenlerce kullanıldı ve yine buralardan gelen bazı iktisatçılar tarafından güncelleştirildi. Hemen aynı yıllarda yayınlarda ve raporlarda yer almaya başladı (Timur, 1996:9). Küreselleşme ekonomik anlamda, sermayenin dünya üzerindeki dolaşımının tek tek ülkeler düzeyinde değil, küresel düzeyde gerçekleşmesi anlamına gelir. Başka bir anlamda da kapitalizmin sanayi bakımından genişlemesine ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile ekonomik, siyasal ve kültürel düzeyde dünyada toplumların içiçe girmesi olarak kabul edilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte teknolojinin dünya çapında yayılması bunların insan yaşamına girmesi, toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması da söz konusudur (Tezcan, 1998:186). Küreselleşme, bilgi toplumu, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve çeşitlenmesi, siyasetçilerin küreselleşmeye ilişkin söylemleri, büyük şirket yöneticilerinin ve ulusal yönetimlerin kaçınılmaz olarak niteledikleri, sürekli olarak dile getirdikleri ve geniş kitlelere umut ve biraz da korku salan moda bir kavram olmuştur. Bu durum küreselleşme kültürü ve küresel bakış açısıyla yurttaşlık ve modernlik kavramlarını karşımıza getirmiştir (Carton and Tawil, 1997:1).

Küreselleşme tartışmaları ilk önceleri iş ve ekonomi yaşamında etkin olurken daha sonraki gelişmeler küreselleşmenin yaşayan kültürün ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterdi. Bu nedenle küreselleşmenin etkilerinden kaçmak yerine olabildiğine çabuk ülke gerçeklerine göre yerel yapıya uydurulması gerekir. Bu sürecin sistematik bir şekilde gerçekleşmesi çok önemlidir; çünkü artık küreselleşmeyle birlikte ülkeler arasındaki artan ilişkiler bizi bölgesel olarak etkinlikte bulunup küresel düşünmeye itmektir. Bu durum ise, ekonomik, siyasi, toplumsal ve uluslar arası alanda sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar ancak birbirlerine karşılıklı saygı, anlayış ve hoş görüyle çözebilir (Hochleitner, 1999: 12-14).

Küreselleşme olgusu farklı yollarla ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları; (1) küresel iletişim ve aktarım sistemlerinin geliştirilmesi, (2) yerel, bölgesel ve ulusal ekonomilerin dünya çapında işbirliğine girip dünyadaki küresel ekonomiye dönüşmesi, (3) farklı yerel, ulusal ve bölgesel kültürler arenası boyunca yaşayan küresel bir kültürün olduğu toplumlar arasında artan etkileşimin olması, (4) yerel ve uluslararası politikalar arasındaki geleneksel bağları ortadan kaldıran dünya çapında uluslararası bir sistemin ortaya çıkması, (5) dünya ve çevre hakkında ortak ve genel bir anlayışa kavuşmuş olması, (6) dünyada yaşayanlar, insan ırkının bir üyesi ve küresel sisteme katılımcılar olarak kendi kimliğimizin farkına varmamızı sağlayan ve genişleyen küresel bir bilince sahip olunmasıdır. Küreselleşmenin önemli koşullardan biri de bu küresel dünya ile etkileşime girmektir. İşte insanın kendisini ve başkalarını algılama biçimini değiştirdiği noktada yaşamı küreselleşmeye başlamış demektir (NCSS: 1996: 6). Ayrıca “sorunların tüm insanları ve diğer canlıları da tehdit etmeye başlaması” küreselleşmenin getirdiği diğer bir sorun olarak algılamak mümkündür.

Yüzyılın son çeyreğinin küreselleşmenin hız kazandığı dönem olduğu vurgulanmıştır. Bu hızlanma sürecinde gerek küresel gerekse toplumsal düzeyde ortaya çıkan ikilemler ve çatışmalar da oldukça dikkati çekmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan ikilemler; küresel, toplumsal hatta bireysel düzeydeki farklı boyutlar ve ikilemlerin çatışması gibi olgular küreselleşmenin getirdiği sorunları daha da karmaşılaştırmıştır. Küreselleşme anlayışı içinde bazı değerlerin gözden düştüğü, ulusal düzeyde beliren toplumsal durumları ve modelleri ortaya çıkarmıştır; çünkü değişen koşullarda birey-toplum-ekonomi ilişkilerinin odağında küreselleşmeyi getirmiştir (Koray, 1999:74). Bu da küreselleşmenin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda bireysel, toplumsal ve siyasi yönlerinin olduğunu göstermektedir. Peki bu etkileşim yani küreselleşmenin bireysel ve toplumsal alana olan etkileri ve bu alanla etkileşimini yaratan koşullar nasıl oluştu? Bunun toplumsal ve uluslararası boyutu nasıl ortaya çıktı? Bu noktada bu soruya yanıt bulmak gereklidir.

Teknolojik gelişmeler, artan ticari ilişkiler, kültürel değişim, rekabet ortamı, sürekli artmakta olan askeri rekabet, ulusları ve toplumları küresel düşünmeye ve hareket etmeye itmektedir. Ulusal ve uluslararası boyuttaki kıtalararası toplumsal ilişkiler, çatışmalar ve çelişkiler toplumları daha fazla etkileşime itmektedir. Gün geçtikçe sıradan vatandaşların yaşamları ve toplumların kaderleri hızlı bir şekilde uluslararası ve kültürler arası bağla ve iletişim araçlarından etkilenmektedir (NCSS: 1996: 1). Bu durum küreselleşmenin günlük yaşamı da etkilemesinin de başka bir göstergesidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bilgi toplumu, hızla gelişen kitle iletişim araçları ve ortaya çıkan hızlı değişimler, aslında bizi daha eskilere götürmektedir.

Küreselleşmeye ilişkin ilk somut adımların ekonomik birliği hedefleyen, "Kömür Birliği" adı altında oluşturulan "Avrupa Birliği" ile atıldığını görüyoruz. Bilindiği gibi ekonomik anlamda Avrupa ülkelerinin dayanışması amacıyla kurulan topluluk, daha sonra siyasi, kültürel-toplumsal alanda da birlik ve bütünlüğü de kapsayacak şekilde genişledi. Sınırların kalkması söylemini kitle iletişim araçlarının uluslararası kullanımı izledi. Böylece gelişen teknolojiyle birlikte küreselleşmenin ilk somut adımları atılmış oldu. Bu durum ise çatışmalar, değişimler ve krizleri ortaya çıkardı. Küreselleşme adı altında toplumlara ve uluslara riskler getirdi. Örneğin küreselleşmenin ulusal egemenlikleri tehdit edip, toplumların kendi kültürlerini kaybetme ve emperyalizme hizmet ettiği düşüncesi bilimsel çevrelerde söz konusu olmuştu. Yine bir bilim adamı 2000 yılının ortalarında dünya üzerinde 20 yerel dilin ortadan kalkacağını varsaymıştı. Küreselleşmenin olumlu sürece dönüştürülebilmesi için küresel değerlerle ulusal egemenlik arasında denge kurulursa bu çatışmalar önlenebilir. Küreselleşme sürecinde dengeyi kurabilmek için özel çıkar gruplarının isteklerinden çok toplumun çıkarları ön plana alınmalıdır. Bu alanda atılacak ilk adım ise saydamlık ve toplumun küreselleşmeden ne kazanacağını belirtilmesi, uluslararası rekabetle baş edilebilmesidir. Bireyler için birşey yapmaktan çok toplum için birşeyler yapılmalıdır. Toplum mevcut sistemin kendi sistemi olduğunu kavramalı ve onu küresel değerlerle birleştirmeye çalışmalıdır.

Ortaya çıkan risklere rağmen gitgide egemen hale gelen bilgi toplumu daha iyi bir gelecek için bir çok olanağa da sahip olmuştur. İnsanlar hemen hemen her yerde eğitime geçişte öncelik sağlayacak koşullara küreselleşmeyle daha yaygın ve geniş olanaklar bulabilmişlerdir. Bu nedenle eğitim, bilgi, birikimi gibi olgular küreselleşmeyle daha ön plana çıkıp, uzun vadede fırsat eşitliğini yaratacak sivil toplumun ortaya çıkışını sağlarken toplumdaki eşitsizliklerin azalmasına katkıda bulunacak küresel anlamda bir birikim yaratabilir. Küreselleşmenin bin yıl biterken dünyanın en çok ilgi gören kavramları arasında olmasının nedenlerinden bazıları bunlardır aslında (Hochleitner, 1999: 12-14). Bütün bu olguların bireylere aktarılması ve kültürün yaşatılması ve devam etmesi de eğitim ve eğitim kurumları aracılığıyla olur; çünkü eğitimin en önemli görevlerinden biri bireyleri yaşadıkları topluma hazırlamak olarak kabul edilmektedir.

C. Küreselleşme ve Eğitim Etkileşimi

Geleceğin eğitilmiş insanı küresel bir dünyada yaşamaya hazır olmak zorundadır. Bu dünya aynı zamanda gelişmiş ülkelerinin her yönden egemen olduğu dünyadır. Fakat eğitilmiş insanlar aynı zamanda git gide daha fazla kabile şekline dönüşen bir dünyada yaşamaktadırlar. Bu nedenle eğitilmiş insanlar görüşleriyle, ufuklarıyla, bilgileriyle dünya vatandaşı olmak zorundadırlar. Fakat birikimlerini yerel köklerinden, yerel kültürlerinden alıp buradan beslenmelidirler

(Drucker, 1994:18). Burada dünya vatandaşı olma zorunluluğu, bireyin sosyal-siyasal, ekonomik vb anlamda yaşadığı dünya üzerinde kendine yer bulmaya çalışması ve eğitimin de burada bireye yardım etmesi gerekliliği anlamında alınmalıdır, çünkü burada şu soru akla gelebilir. Ben dünya vatandaşı olmak zorunda mıyım? Kuşkusuz bunun yanıtını evet olarak vermek o kadar kolay değildir. Bununla birlikte istesek de istemesek de teknoloji, bilim, kitle iletişim araçlarının sayesinde zaten "dünya vatandaşı" olmuşuzdur. İnsanlar ıssız adada yaşamamaktadırlar!

Küreselleşmenin getirileri alandan alana farklılaşmıştır. Şu anda çatışma ve acımasız rekabet koşullarının hakim olduğu, önemli dönüşümlerin yaşandığı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin arasında uçurumların yaşandığı bir dünyada yaşıyoruz. Kaos ve kriz durumları dünyada küreselleşme olgusuna egemen iki önemli kavramdır. Bu kavramlar 21.yy'ın eğitimine de yansımıştır. Ulusal eğitim sistemleri bir taraftan artan hızlı küreselleşme, bilgi patlaması, çok kültürlülükle uğraşmak durumundayken, diğer yandan da yöresel ve yeni ulusal değerleri koruma ikilemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle yeni eğitim ve öğretim yetiştirme anlayışına önem vermek gerekmektedir. Artık herkes küresel düşünmek, kendilerine özgüleklerini ve özerlerini kaybetmeden geleneklerin ötesine koşmak durumundadır. Toplumda yaşayanlar gözünü çok yönlü oluşumlara çevirmeli, eğitim programları da buna göre yapılmalıdır (Singh, 1996: 225-226). Çağımızdaki hızlı değişiklikler öğretmenlerin rol ve görevlerinde de önemli değişiklik ve gelişmelere yol açmıştır. Eğitim programlarının geliştirilmesinde önemli rolü olan öğretmenler, bilgi beceri ve yetişmişlik düzeyiyle sınıftaki etkileşimi sağlayabilirler (Gökçe, 1995).

Öğretmenler günümüzde değişimle en fazla baş etmek zorunda kalan kesim olmuştur. Tıpkı diğer insanlar gibi, günümüz küresel ortamında hem geçmişteki olaylar hem de şu anda ortaya çıkan olaylar ve dünyadaki çeşitli olguların getirdiği baskıya karşıya koymaktadırlar. Öğretmenlerin görevi, yaşadıkları ulusun ve toplumun kimliğini korumak ve aynı zamanda sözü edilen küresel dünyanın koşullarına bireyleri hazırlamaktır. Öğretmenler bu amaçla ilk önce kendilerini geliştirmelidirler. Ayrıca karmaşıklaşan yapı içinde ekip halinde çalışma ve görev yapma yeterliliğinde olmalıdırlar. Öğretmenler çocukların toplum ve gelişmelerden istenen yönlerde kazanımlar almalarını sağlayacak olguları kazandırma yeterliliğine sahip olmalıdırlar. Bilgi sahibi olmak için tek yer ve zaman olmadığını bilerek, öğrencilere bilmek için, yapmak için, var olmak için, birlikte yaşamak gibi öğretim basamaklarını öğretmeli ve hayata geçirmelidirler.

Küreselleşmeye paralel olarak okullar gitgide karmaşıklaşan programları uygulamaya, mesleki eğitim veren kurum ve kuruluşlar yeterlilik düzeylerini artık

daha fazla belgelemeye çalışmaktadır. Yetişkin eğitim programları da eğitim ve üretim sistemlerinden dışlanmış olan kesimlerin eğitimsel yetersizliklerine yönelmiştir. Küreselleşme eğitimsel ve öğretimsel politikalarla ilgili sorunların su yüzüne çıkmasına yol açmış, eğitim dizgesinin geleceği ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiştir. Bütün bunlar eğitim dizgelerinin geleceği ile ilgili önlemlerin alınması zorunlu kılmıştır (Carton and Tawil, 1997: 2).

Görüldüğü üzere bininci yıl ya da çok moda deyimle "millennium"a girerken eğitim dizgeleri gerek bilgi patlaması gerekse gitgide karmaşıklaşan toplumsal, ulusal ve uluslararası boyutlarıyla eğitimin düzenlenmesinden uygulanmasına kadar birçok öğeden etkilenmektedir. Artık bireyler aldıkları eğitimin uluslararası boyutuna ve uluslararası düzeydeki konumuna bakmaktadırlar. Durum bu olunca eğitim sistemleri de eğitim ve öğretimde verilen bilgilerin evrenselliği, çok boyutluluğu ve çok kültürlülüğü üzerinde önemle durmaktadırlar.

Gerçekte küreselleşme çok yeni olmayan bir dizi olguyu içinde barındırmaktadır. Eğitimin evrensel boyut kazanması, sınırların zorlanması, dinsel alanda yenilikler, ekonomik alandaki sınırların kalkması gibi tüm olgular küreselleşmenin eğitimdeki yansımaları ve uygulamalarını etkileyen durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Carton and Tawil,1997:3). Bütün bunlar bize, eğitim dizgesinde küresel olguların daha fazla yer almasının kaçınılmazlığını göstermektedir. Eğitim sistemleri artık kapalı kutu olmaktan çıkıp dışa açılmalı ve içeriklerini, yöntemlerini ve işlerliklerinin ortaya çıkan koşullara göre düzenlenmelidir.

Birçok açılarından dünyadaki oluşumları etkileyen küreselleşme, insanoglunun evrensel mirasının bir parçası olmaya adaydır. Evrensellik bir bütüne işaret eder; düşünce ve değerlerin içine işler, deyim yerindeyse bunların özüne girerek değiştirir. Bu anlamda ilk planda ekonomik ve çevresel anlamda yaygın olarak kullanılan küreselleşme eğitimde de bütünlük ve çevresel eğitim gibi konuları tartışma alanına taşımıştır.

D. Yerel - Küresel Eğitim Çatışması

Küreselleşme, kendi içinde hem toplumlararası bütünleşmeyi ve hem de farklılaşmayı içeren çok yönlü bir gelişmedir. Günümüzde toplumsal değişme açısından en önemli tartışmalardan biri de yerellik ve küresellik çelişkisidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin uygulamalarına ilişkin protestolar giderek yaygınlaşmaktadır. Bu bağlamda toplumlar, hükümetlere ve uluslararası kuruluşlara karşı olumsuz tutum geliştirmişlerdir. Bu hareketler özellikle küresel güçlerin ve süreçlerin sıradan insanları dışladığı varsayımından hareket etmektedirler. Buna karşılık küreselleşmeyi savunanlar, tercih hakkının

ve seçeneklerin çoğalmasi ve işbirliğinin geliştirilmesi konusuna parmak basmışlardır (Tezcan, 1998:187). Bu noktada küreselleşmenin gelişmiş ülkelerin ve ekonomisi güçlü olan ülkelerin lehine bir durum oluşturulduğu kabul edilmektedir. Uluslararası sermaye ve çıkar grupları eğitim sistemini ve eğitsel olguları düzenlerken de küreselleşmeyi kendi lehlerine kullanabilmektedirler.

Küresellik bilgi toplumu kavramı ile birlikte anılır hale gelmiştir. Bilgi toplumu, halkın genel eğitim düzeyinin yüksek olduğu, uygun mesleki eğitime ve uygun mesleğe sahip olduğu ve yaşamları boyunca sürekli eğitim aldıkları bir toplumdur. Bilgi toplumunun bütün vatandaşları topluma eleştirel yaklaşarak bir bütün olarak toplumun kalitesiyle ilgilenirler (Coffield, 1994). Bu topluma bir de küresel eğitim olgularının girdiğini düşünürsek, eğitim dizgesinin düzenlenmesinde küreselliğin vazgeçilmezliği kendiliğinden ortaya çıkar. Fakat bilgi toplumu aynı zamanda ne yaptığını bilen ve kendi kültürünü koruyan bir toplumdur. Bu durumda ne tür eğitim verilecektir sorunu ortaya çıkar. Bilindiği gibi yüzyılımız çevresel, ekonomik ve siyasal yeniden yapılanmalardan dolayı sistemin tümünde ve özellikle eğitim sisteminde ikilemler yaşatmaktadır. Eğitim dizgesi de değişen kültürel-ekonomik ve siyasal koşulları kendi yerel kültürüyle bütünleştirilecek şekilde düzenlenmelidir (Dclyne, 1995). Bu durumda ülkelerin ekonomik sömürü yanında sosyal ve kültürel sömürülerinin de küreselleşmenin etkisi altında kalacağı unutulmamalıdır. Bugün birçok ülke eğitim sistemlerinde kendilerine özgü normlar geliştirip kendi eğitim sistemlerini oluşturmak yerine yeniden yapılanma adı altında ABD ya da diğer gelişmiş ülkelerin kendileri için uygun gördüğü politikaları uygulamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca ABD ve gelişmiş ülkelerdeki üniversiteler ve yüksek öğretim kurumları, kendi ülkelerindeki eğitim pastasından aldıkları pay yetmezmiş gibi, Türkiye vb. ülkelere eğitim yatırımları yaparak, sözde eşdeğer diplomalar verdiklerini savunarak küreselleşme adı altında diğer ülkelerin kaynaklarını da sömürmektedirler. Uzun dönemde Türkiye eğitim sisteminin de ABD eğitim çevrelerine teslim edileceği söylenebilir. Paralı üniversitelerin artışı buna örnektir.

Bu yeni bin yıla girdiğimiz de birçok yerde karşımıza çıkan kavram "dünyanın bir global (küresel) köye dönüştüğüydü". Nereye gidersek gidelim bu olguyla karşı karşıya kalmaktayız. Bu ise bilinçli toplumları kendi kültürlerini, dillerini ve yaşam tarzlarını başkalarına karşı savunmaya itmektedir. Başkalarının yaşam tarzlarını ve kültürlerini en iyi şekilde anlamının yollarından biri de sanat ve güzel sanatlarda bireylerin eğitilmesi ve bu konuda yetiştirilmesidir. Unutulmamalıdır ki, sanatın dili evrenseldir ve sanat küreselleşmeyi belki de diğer alanlardan daha önce sağlayabilen alandır. Sanat eğitimi yetişmekte olan kuşakları her alanda yaratıcılığa yönlterek, onlardaki bilgisel ve bilişsel gelişimin yanı sıra, duyu, duyum ve duyguların, duyarlılığın eğitimine yer veren bütüncül bir eğitimidir. Sanat eğitimi aynı zamanda bireylere başka kültürleri tanıtmaya, onlar hakkında daha geniş bilgi sağlamaya hoş görülmesi için de sağlayabilir

(Adıgüzel, 1999:1-3). Küreselleşen eğitim dizgesinde bu nedenle sanat eğitimi ile ilgili proje ve uygulamaların da çok önemli bir yeri vardır.

Eğitim bu koşullarda küreselleşme sürecine uygun projelerin geliştirilmesine gerek duyar. Eğer bunlar gerçekleştirilemezse, küreselleşmenin getireceği değişiklikler gerilim yaratacaktır. Küreselleşme yapısı içinde eğitim dizgelerinin rolleriyle ilgili ikilem yukarıda da belirttiğimiz gibi yerellik ve uluslararasılık boyutlarından gelmektedir. Eğitim dizgeleri belli bir yöre ve kültüre, bu bölgedeki kültürel kimliğin kabulü benimsenmesine dayalı sosyal hedeflere mi hizmet edecek, yoksa bireylerin kişisel güven ve gelişimini sağlayıp, uluslararası boyuta çıkartıp atılımcı olmalarına yardımcı mı olacaktır?

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan uluslararası rekabet ve pazar durumlarının eğitim üzerine etkileri artmış, eğitimin üretim değeri ve insan kaynaklarına yapılan yatırımları yönlendirdiği ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, etnik, dinsel, milliyetçilik çatışmalarını daha da ön plana çıkarma gibi gizil bir olguyu da beraberinde getirdiği için, eğitimde gerilimlere yol açmaktadır. Aslında bu olgular neoliberalizmin içinde de yer almaktadır. Fakat küreselleşme bu olguları da içerir. Bu nedenle yukarıda sözü edilen gerilimler dayanışma bağlarını zayıflatarak, toplumda boşluklara yol açabilmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin işlevlerinin azalacağı söylemi de küreselleşme ye karşı getirilen başka bir eleştiridir. Eğitim sistemleri küreselleşirken, bu sorunları da çözecek önlemleri almalıdır ya da geliştirmelidirler (Carton and Tawil, 1997: 4). Bunları ortaya çıkaran küreselleşmenin uluslararası boyutta düzenlenmesi ve getirlerinin uluslararası alanda etkili olmasıdır.

Eğitimin amaçları ve gelişimi açısından geniş bir alana yayılması gereklidir. Estetik, ahlaki, sanatsal, kültürel ve uluslararası boyutların bireyin gelişimine katkıda bulunacak şekilde eğitim sistemine girmelidir. Bu olgu siyasal ve eğitimsel otoritelere küreselleşmenin getirdiği başka bir yükürdür. Eğitimle ilgilenenler tek boyutlu değil çok boyutlu düşünmelidirler. Kabul edilsin ya da edilmesin küresel norm ve değerlerin aktarılması eğitim sistemlerinin sorumluluğuna girmektedir (Husen, 1989:168). Bu konuda en büyük sorumluluk öğretmenler ve eğitimci-uygulayıcılara düşmektedir. Eğitimciler, kültürel değerlerin geliştirilmesi ve yerel kültürel olguların küresel olgularla bütünleşmesi çabalarının ayrılmaz parçası olmalıdırlar aksi durum onların, küresel kültürün içinde eriyip gitmelerine yol açacaktır.

E. Küresel Eğitim Nasıl Gerçekleşir?

Küresel eğitim, dünya üzerinde yaşayan kültürler ve toplumlar arasındaki etkileşimleriyle bağlantıları vurgulayan bir dünya görüşünü genç insanlara kazandırmayı hedefleyerek onları bu doğrultuda yetiştirmeye yönelir. Küresel

eğitimin amacı, bireylerde etnik farklılık, kültürel çoğulculuk, ve daha fazla bağımsız hareket etmeyle nitelendirilen, sınırlı doğa kaynaklarına sahip bir dünyada, etkili yaşayabilmesi için gerek duyulan bilgi, tutum ve becerileri geliştirmektir. Çocukların ve gençlerin uluslararası uyumunun gerçekleştirilmesi önemle vurgulanır. Bu olgulara özellikle ilk ve orta öğretim kademesinde özel önem verilmelidir. Bugün genel eğitim dizgelerine bakıldığında çocukların küresel değerleri ya da küreselleşmenin getirdiklerini ancak üniversite düzeyinde aldıklarını görüyoruz. Bu nedenle ilk ve orta öğretim düzeyindeki sosyal alanlardaki küresel boyutlar genişletilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. Bu tür bir programın temel hedefleri, bilgi beceri, değer ve sosyal katılma gibi olgulardan oluşur. Küresel bakış açısı hedeflerin en temel noktasıdır (NCSS, 1996: 2). Batılı ülkelerde son yirmi beş yıldır küresel/uluslararası eğitim boyutunu programlarına sokmaya çalışmakta ve programlarının ayrılmaz bir parçası haline getirmektedirler. Bu nedenle birçok uluslararası kuruluş küresel ve uluslararası eğitim projelerini uygulamaya çalışmaktadır (Haakenson,1990:1). Tüm bunları düşündüğümüzde küresel eğitim anlayışının içerikten sürece kadar farklı düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öğretim materyalleri, öğretim yöntemleri küresel bakış açısını öğrencilere kazandırmalı ve küreselleşmeyi her yönüyle öğrencilere tanıtmalıdır. Küresel eğitimin gereksinimleri eğitimsel çalışmaların temel bir parçası olarak algılanmalı ve programlara girmelidir (Anderson, 1996). Öğrenciler her şeyden önce dünyayı küresel bir dizge olarak algılamalı ve kendilerini bu dizgeye katkıda bulunan, onun getirilerinden yararlanan ve bu katılmaya hakkı olduğu kadar sorumluluğu da olan bireyler olarak hazırlanmalıdırlar. Fakat bununla iş bitmemektedir. Küreselleşme adı altında eğitimde egemen sınıf ve onun çıkarları uğruna çalışanlar küreselleşmenin getirilerinin kaçınılmaz olduğunu belirtiyorlar. Eğitimsel açıdan ileri olan ülkeler Türkiye gibi kalkınmakta olan ülkeleri eğitimsel ve kültürel zorunluluklar bağlantısıyla kriz içine sokmuşlar, aile ve devleti kendi ürettikleri eğitimsel değerleri alma yolunda baskı altına almışlardır. Türkiye gibi ülkeler ekonomik sömürülmenin yanında kültürel ve eğitimsel açıdan da sömürülmeye başlamıştır. Yüzlerce öğrenci lisans eğitimi için ABD gibi ülkelere paralı olarak okutulmak üzere gönderilmiştir. Kaynaklar yine gelişmiş ülkelerin lehine olmuştur. Bütün kalkınmakta olan ülkeler bu anlamda aynı sıkıntıyı yaşamaktadırlar. ABD gibi gelişmiş ülkeler daha zenginleşmiş ve eğitimden daha fazla pay almış, diğer ülkeler küreselleşme süreci içinde daha fakirleşmişlerdir.

Timur (2000: 296) buna ilişkin olarak şu verilere yer veriyor; “Küreselleşme konusunda doğrudan yatırıma yönelecek sermaye akımında, kalkınmakta olan ülkelerin beklentileri gerçekleşmemiştir. 1998 yılında dünyada 644 milyar dolar doğrudan sermaye akımı olmuş, bunun 193 milyar ABD’ye gitmiştir. Çin gibi küreselleşme mantığı dışında kalan bir ülkenin 46 milyar dolarla üçüncü sırayı alması, bu mantığının ne kadar çürük olduğunu göstermektedir. Türkiye ise tüm “küreselleşme” özentilerine rağmen, 0,8 milyar

dolarla 55. sırada yer almıştır” Bu küreselleşmenin getirdiği ya da getireceği olumsuzluklara bir örnektir.

F-Türk Eğitim Dizgesi ve Küreselleşmenin Yansımaları

Küreselleşmenin eğitim boyutunda uluslararası düzeyde, öğrenci ve eğitimcilerin değişimi gibi alanlar öncelik kazanmıştır. Batı ülkeleri özellikle Avrupa Topluluğu ülkeleri bu uygulamalara uzun yıllar önce geçmişlerdir. Yaz kursları ve öğrenci değişimi programları ile küresel eğitimin temelleri atılmıştır. Türk eğitim dizgesinde bu olguya çok erken geçilmiştir. Birçok üniversitenin kuruluşu aşamasında öğretim üyesi vb alanlarda değişmelerin ortaya çıkması, kardeş üniversite ve kardeş şehir uygulamaları küreselleşmenin eğitime ilişkin önemli çıktıları olmuştur. Ayrıca, yurdumuzdaki birkaç üniversite yaz kursları açarak bilgi değişimine gitmektedir. Ülkemizin Avrupa Topluluğuna girmesi sürecini de göz önüne aldığımızda küresel eğitim etkinliklerine girmeyi kabullenmiş olduğumu görmekteyiz. Kuşkusuz küreselleşme ülkemizde eğitim sisteminin en üstünü yani üniversiteyi ilkönce etkilemiştir. Daha sonra küresel konuların orta öğretim ve ilköğretime girdiğini görüyoruz, Çevre Eğitimi, İnsan Hakları Dersi, Barış Eğitimi, Demokrasi Eğitimi, Vatandaşlık Eğitimi gibi konuların programlarda yer alması buna örnek verilebilir (Tezcan, 1998: 196).

Fakat Türk eğitim dizgesinin küreselleşmede kendine özgü yönlerini koruması pek mümkün olmamıştır. Türk eğitim dizgesi birçok olguya batıdan aldığı için öğrencileri ancak yüzeysel olarak batının gelişmeleriyle tanıştırmıştır. Oysa ki, Türk eğitim dizgesinin dünyadaki değişmez ve evrensel değerleri vermenin yanı sıra ulusal kimliği korumaya yardımcı olacak değerleri verebilecek bir eğitim oluşuma yaratması gerekirdi. Bunun yanı sıra, eğitim dizgesi kendine özgü ulusal değerleri evrensel değerlere taşıyarak da evrensel kültürün oluşmasına yardımcı olabilirdi.

Küreselleşmenin bu şekilde algılanıp uygulanmasına Japonya örnek verilebilir. Japonya'yı bugün sanayileşmiş ve küreselleşmiş geleneksel toplum olarak nitelenebilir. Bir yandan küreselleşmenin getirdiği ayrıcalıkları kullanırken, diğer yandan da kendilerine özgü değer ve getirileri küresel kültüre kabul ettirmişlerdir. Bugün dünya üzerinde, “Japon Mucizesi”nden söz edilmesi ve bu mucizenin birçok yönüyle farklı ülkelerce örnek alınması, diğer yandan da Japonya'nın kendine özgü kültürünün kabul görüp bu adla anılması bilinçli küreselleşmeye ilişkin en önemli örnektir. Bu örnekten hareketle, ülkemizde dünya ile bütünleşmeyi sağlayacak, eğitimsel açıdan diğer ülkelere bağımlı olmayacak, kendi kültürünü evrensel kültürle bütünleştirip sömürmeye olanak vermeyen, bilgi teknolojisinin olumlu yönlerini alıp, olumsuz yönlerini törpüleyen bir eğitim anlayışının uygulanması gerekir. Bu ise kendini ve ulusunu,

değerlerini tanıyan, öz saygısı yüksek taklitçi düşünceden çok yaratıcı düşüncelyi benimsemiş bireylerin yetiştirilmesini ön gören bir eğitim anlayışıyla gerçekleşebilir. Küreselleşmeyle paralel olarak ulusal hedefler doğrultusunda bilinçli ve tutuculuktan uzak bir içeriğe eğitim programlarında yer verilmelidir. Eğitim programları, her alandaki tutum, değer ve yargıları nesnel olarak verip bunların küresel düzeyde ülkeye olumlu nasıl yansıtılacağını ele almalı ve bireyleri bu şekilde yetiştirebilecek anlayışla düzenlenmelidir. Belli güç odaklarının etkisinde kalarak hazırlanmamalıdır. Aksi durumda, diğer ülkelerin uydusu olmaktan ileri gidilemez.

Sonuç

Eğitim sistemleri bir yandan küreselleşmenin zayıflattığı barış, dayanışma gibi değerlere dayalı toplumsal projeleri desteklemeli, diğer yandan da gitgide artan ve çözülemez duruma gelen sorunların çözülmesi için kısa ve uzun dönemli hedefler ve değişim hatta uyum projeleri geliştirmeli ve bunu üstlenmelidir. Küreselleşme ile bilginin dağılım ve kullanım tarzı değişeceği için, eğitim dizgesinin bireylerin bu tür gereksinimlerini karşılaması sorununa çözüm bulma zorunluluğu belirlemiştir. Eğitimde, ulusal dil-kültür kimliklerinin korunması, eğitimin kültürel, insani ve sosyal yönlerinin ön plana çıkarılması gereklidir. Kuşkusuz bunları eğitim sisteminin tek başına gerçekleştirmesi beklenemez. Toplum bir bütün olarak, tıpkı "dijital kıyamet" olayında olduğu gibi ortaklaşa çalışmalıdır. Toplumun "yerel yaşayıp" yerel ve kendine özgü kültür anlayışıyla "küresel düşünmesi" gereklidir. Yani küreselliğin içinde kaybolmak yerine küreselliğin kendisi yaşanmalıdır. Sanat kurumları, devlet adamları, iş adamları kısacası toplumun her düzeyindeki kurumlar ve yapılar küreselleşmede kendilerine verilen görevleri yerine getirmelidirler. Ortaya çıkan değişiklikler, çatışmalar ve krizlerle baş edebilmek için, barış ve hoşgörü kültürü geliştirilmelidir. Küreselleşmenin körü körüne esiri olunmamalıdır.

Eğitim programları uluslararası, kültürler arası, ve kültürel-etnik etkileşimlerle etkilenen küresel olgulara ilişkin yaşantı ve deneyimleri bireylere kazandıracak şekilde düzenlenmelidir. Örneğin tarih, edebiyat vb. alanlar geçmişle bu günü birleştirilerek küresel bağlamda anlaşılmasına yardım edecek şekilde düzenlenebilir. Ulus devletleri bu tür bir eğitim programı ile hem kendi kimliklerini koruyup hem de dünya ile bütünleşebilirler. Ayrıca dünya sahnesinde küreselliği etkileyen olguların özüne de derslerde yer verilmelidir. Uluslararası gelişmeler ve sorunlar, bunların özellikleri, küreselleşmede oynadıkları roller, kültürel, ekonomik ve siyasi etkinliklerine programlarda yer verilmelidir. Eğitim kurumları ve sistemleri bireye herşeyden önce dünya ve yaşadığı çevre, kültür ve ortamın ayrılmaz bir parçası olduğunu kavratmalıdır. Şu andaki sosyal, politik, çevresel gerçeklik ile gelecekteki olgular arasında bağlantıları oluşturabilmelidir.

Her ülke, vatandaşlarının dünyadaki insan ilişkileri ve kültürel ilişkilere katılmasını sağlamalıdır. Eğitime katılanların tümü, küresel eğitim konusuna katkıda bulunmalıdırlar. Eğitim politikasını oluşturanlar eğitim programları ve planlarını küreselleşmenin getirilerine uygun olarak düzenlemeli ve geliştirmelidirler. Eğitim sistemleri küreselleşme ile ilgili nesnel bilgi ve becerileri de kazandırmalıdır ki birey küreselliği bir taraf olmaktan çok, nesnel olarak algılayabilsin.

Küreselleşmeyi geniş bir olgu olarak ele aldığımızda küreselleşmenin gereklerine nasıl ulaşılacağı ve bunları nasıl istenilen yönde kazanımlara yol açacağını öğretilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu bir anlamda küreselleşmenin olumu yönlerinin alınması, olumsuz yönlerinin etkilerinin en aza indirgenmesidir. Hantal ve çoğu zaman gelişmeye ve yeniliğe karşı direnen ve kapalı olan Türk Eğitim dizgesinin de küreselleşmeyle ilgili olarak yapması gereken çok şey vardır. Burada temel sorumluluk öğretmen ve yöneticilere düşmektedir. Öğretmenler küresel çağın gereklerini karşılayacak şekilde yetiştirilmeli ve yöneticilerin de bunları benimsemelidirler. Örneğin çok yönlü iletişim ortamlarını kullanma ve öğrencilere kullandırtma, kendi kültürlerine sahip çıkıp, katı tutuculuktan çok evrensel değerleri vurgulama, eğitim ve öğretim programlarındaki bütün öğelerin sürekli yenilenmesi, kişisel ilişki ürünlerinden çok bilimsel dayanağı ve geçerliği olan bilgilerin ve uygulamalara eğitim dizgesinde yer verilmelidir. Küreselleşmeyi başka ülkeler ve devletlerin uydusu ya da sömürgesi olmak gibi ya da kendi kültürel değerlerimizin çürümüş olduğunu söylemek gibi basit söylemlere indirgmeden bütün olarak anlamalıyız. Bu süreci yeni dünya düzenin Türkiye'nin hak ettiği yeri almasında bir aşama olarak görmeliyiz, yoksa büyük devletlerin ülkemizde egemenliklerini gizlemek etmeleri için kullandıkları bir araç haline gelir. Küreselleşmenin temel amacı gelişmiş ülkelerin para kazanma kaynaklarını artırmalarıdır. Yoksa diğer ülkeleri geliştirme gibi bir derterli yoktur.

Bugün küreselleşme adı altında Türkiye'de sunulan bir anlamda Türk eğitim sisteminde değişik kademelerin şirketleşmesidir. Değişim denen şey, üniversitenin tamamen ABD vd. gelişmiş ülkelerin uydusu ya da eyaleti gibi görünmesidir. Öğretim sisteminin maliyet/yarar ilkesine göre düzenlenmesi, evrensel değerler yerine ekonomik değerlerin ön plana alınması ve bireylere bu davranışları kazandıracak programların düzenlenmesi küreselleşme adı altında parası olan eğitim verme anlayışına bir geçiştir. Anayasamızda devletin görevi olan eğitim, artık devletin eli altından çıkarılmak istenmekte ve çıkar çevrelerine para sağlayan bir makine haline getirilmektedir. Bunun yanısıra küreselleşme adı altında öğretmen ve eğitimciler de zor durumda kalmaktadırlar. Ekonomik anlamda üretimin ve kaynakların başka ülkelere gittiğini düşündüğümüzde, küreselleşme adı altında gelişmiş ülkelerin kendi insan gücü için pazar oluşturdukları bir alan olarak da düşünmek gerekir. Öğretmenlerimiz

küreselleşmenin olumsuz etkilerini düşünmemeye devam ederlerse, gelecek 20 yılda işsiz kalma ya da işlerini ABD vd. gelişmiş ülkelerden gelen daha az nitelikli fakat etiketlilere teslim etmek zorunda kalacaklardır. Gelişmiş ülkelere olan özentinin sayılar ve rakamlar ile üniversitelerden alınan diplomalara yöneldiği ülkemizde, öğretim üyeleri de “atıf endeksleri” ya da yabancı dergilerde yayın yapma gibi anlamsız rakamlara bağlı kalarak küreselleşme denen dizgeye uyum çabalarını taşırlarken kendi yerlerini kaybedebileceklerdir. Bu nedenle, eğitim sisteminde çalışan herkes, eğitim sisteminde akılcı, bilimsel ve ülke gerçeklerini savunan, başka ülkelerin uydusu olmaktansa reformcu ve gerçekçi eğitim anlayışını savunan, bir tavır geliştirmelidir. Gelişmiş ülke vatandaşları tarafından bile kabul görmeyen küresel anlayışın bizim ülkemizde hiç sorgulanmadan kabul edilmesi ayrıca başka bir sorundur. Bu anlayış gelişmemiş ülkelerde eğitim sisteminde çalışanlara daha büyük zarar vermektedir.

KAYNAKLAR

Adıgüzel, H.Ömer (1999) " Yirmibirinci Yüzyılın Yaratıcı İnsanını Yetiştirmede Eğitsel Bir Etken Olarak Sanat'lar Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği", **Bildiri; Sosyal Bilimler Derneği 6.Sosyal Bilimler Kongresi** (Baskıda) Ankara.

Anderson, Lee (1996). **Schooling and Citizenship in a Global Age**, New-York.

Carton, Michel and Tawil, S. (1997). "Economic Globalization and Educational Policies" **Quarterly Review of Education, Vol: 27, No:1, pp.1-5** (UNESCO Yayınları). Paris

Coffield, F.(1994). " The Learning Society: **Knowledge and Skills for Employment**, Swindon.

Dclyene, Irene (1995). "Cross-Cultural Literacy in the 21.Century, in **World Conference on Teacher Education**, İzmir.

Drucker, F.Peter (1994) "The Rise of Knowledge Society" in **Dialog** pp.13-18, V:2, USA.

Gökçe, Erten (1995). " The Role of The Teacher in Development of Educational Programs, in **World Conference on Teacher Education**, İzmir.

Haakenson, Paul (1994) "Recent Trends in Global/International Education" in **Social Science Education**, Bloomington.

Hochleitner, R. Diez (1999) "Prospect of Hope for the Future (Globalization)" in **Germany Science Cultur and Educational Journal**, December, January E2 pp.12-14), Bonn.

Hussen, Torsten (1989) **School in Question**, Routledge and Kegan Paul, London.

Koray, Meryem (1999) "Küreselleşme Süreci ve Piyasa-Siyaset İkilemi" Sosyal Bilimler Kongresi Tarafından Düzenlenen **6.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi**, Ankara.

NCSS Position Statement 1996 : " Global Education" USA.

Pinhey, Laura (1998) " Global Education" **Internet Resources**, USA.

KÜRESELLEŞME VE EĞİTİM DİZGESİNE YANSIMALARI

Patrick, John (1997) "Global Trends in Civic Education for Democracy" in **Social Science Education Journal**, January, USA.

Singh, Karan (1996) "Education for the Global Society" in **Learning The Treasure Within**,
UNESCO, Paris.

Tezcan Mahmut (1998) **Toplumsal Değişme ve Eğitim**, Ankara, A.Ő. Eğitim Bilimleri Fakóltesi Yayınları, No:82.

Timur, Taner (1996) **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, Ankara, İmge Yayınları.

Timur, Taner (2000) **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, Ankara, İmge Kitabevi.

Triesler, Carmen (1993). Global Issues and Environmental Education " in **CSMEE Digest**, Columbus USA.